

VASILE PALADE, *Așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă (sfârșitul secolului al III-lea – a doua jumătate a secolului al V-lea)*, Editura Arc 2000, București, 2004, 720 p.

Nume de talie națională, arheologul Vasile Palade este cunoscut specialiștilor prin cercetările sale de la Bogdănești-Fâlcu, Ghermănești, Banca, Zorleni-Fântânele, Fedești-Șuletea și mai ales de la Bârlad-Valea Seacă (toate punctele fiind din județul Vaslui). Așa cum am menționat deja, cartea sa de vizită include și săpăturile de la Bârlad-Valea Seacă, unde a dezvelit în întregime atât așezarea cât și necropola din secolele III-V d.Hr.

Muzeograf-arheolog și director al Muzeului de Istorie „Vasile Pârvan”, din Bârlad, cel în cauză a ocupat ultima

funcție mai bine de 25 de ani, dedicându-și întreaga viață cercetării științifice, întreprinzând numeroase și interesante campanii de săpături sistematice, printre care și cele din complexul de la Bârlad-Valea Seacă, component al spațiului cultural Sântana de Mureș-Cerniăhnv. Dacă în 1960, acest obiectiv era singurul de acest gen descoperit la noi, ce cuprindea ateliere de lucrat piepteni din os, pe parcurs situația s-a modificat, alăturându-se alte noi puncte, la Fedești, Fântânele, Dodești (jud. Vaslui), iar mai recent, potrivit arheologului Ion Ioniță, în Ucraina la Velikaja Snitinka.

Editată postum, în semn de prețuire la adresa celui care a fost Vasile Palade, monografia a fost pregătită pentru apariție de o colaboratoare apropiată a directorului Muzeului „Vasile Pârvan” din Bârlad, muzeograful-arheolog Eugenia Popușoi, care cu mult suflet și dăruire a îndeplinit o ultimă și arzătoare dorință a colegului și prietenului de cercetare. Ea a reușit, după o activitate istovitoare, să adune întregul material într-un volum, oferindu-i unitate în conținut, continuitate frazeologică și pe alocuri, unde textul i-a permis, fără a modifica esențialul, actualizarea și corapletarea informațiilor. Lucrarea, în forma actuală, are la bază însemnările de șantier (10 caiete), articolele publicate de autor, anterior dispariției sale și, bineînțeles, multitudinea și varietatea materialului arheologic strâns în oapuniile de săpătură. Pentru o coordonare și coroborare exactă a informațiilor (verificarea notelor, confirmarea similitudinilor, încadrarea cronologică, apartenența etnică, etc.), în vederea evitării oricăror neclarități, întrucât arheologul Eugenia Popușoi este preocupată îndeosebi de neolitic, a fost cooptat reputatul cercetător al Institutului de Arheologie din Iași, Ion Ioniță, foarte bun cunoscător al problemelor ridicate de purtătorii culturii de tip Sântana de Mureș-Cemihov. Același cercetător a semnat și prefața monografiei, la care a avut o contribuție pe măsură. La final, prefața include și o listă cu lucrările publicate și cu manuscrisele trimise la tipar, referitoare la descoperirile de la Bârlad-Valea Seacă și din regiunile învecinate.

Monumentală, atât la propriu cât și la figurat, lucrarea arheologului Vasile Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă (sfârșitul sec. al III-lea. - a doua jumătate a sec. al V-lea)* a apărut la Editura Arc 2000, București, în anul 2004, cu sprijinul Asociației „Prietenii Muzeului Vasile Pârvan”, Bârlad și al Ambasadei SUA la București.

Alături de prefață, tot în debutul volumului se află și un scurt portret, un moment de amintire și de recunoaștere a meritelor arheologului bârlădean, elegant îmbinat de stilul inconfundabil al prof. univ. dr. Dan Gh. Teodor, un apropiat al autorului. Prefața și portretul sunt însoțite de câte o traducere în limbile engleză și franceză.

Monografia mai eprinde, pe lângă prefața și portretul arheologului bârlădean, o introducere (capitolul I), descrierea așezării în capitolul următor, analiza necropolei, pe larg tratată în capitolul III, ocupațiile de bază ale locuitorilor de la Bârlad-Valea Seacă (capitolul IV), manifestările magico-rituale și de cult (capitolul V), inventarul așezării și al necropolei în penultimul capitol iar cronologia așezării și a necropolei încheie seria capitolelor acestui volum. Lucrarea este finalizată printr-o postfață, semnată Eugenia Popușoi, o listă de prescurtări și ilustrația necesară acestui vast subiect.

Introducerea este structurată în trei subcapitole, legate de istoricul cercetărilor din complexul cultural Bârlad-Valea Seacă, topografia așezării, a necropolei și stategia terenului.

Identificat în 1959, complexul arheologic în discuție, a avut parte de numeroase campanii, eu începere din anul următor, în latura nordică a așezării, dezvelindu-se două

bordeie, pe podeaua cărora s-au găsit fragmente ceramice lucrate la mână și la roată, dar mai ales, coame de cerb netezate în bucați și altele despicate, așadar aflate în diferite faze de prelucrare. Acest ultim aspect a stârnit un interes deosebit și după descoperirea unui pieptene de os întreg și a altor resturi, care indicau clar existența unui atelier de fabricare a pieptenilor, realizați din trei rânduri de plăci suprapuse, prinse cu nițuri metalice, specific ariei culturale Sântana de Mureș. Arheologul Vasile Palade a continuat săpăturile sistematice în așezare, aproape neîntrerupt, între anii 1967-1986. În paralel s-a lucrat și-n necropola, din 1971-1975, pentru ca din 1976-1986 să se ocupe doar de cimitir.

Cercetarea așezării de la Bârlad-Valea Seacă a dezvăluit un număr de 24 de locuințe de suprafață, 21 bordeie/atelier, 10 anexe, 12 vetre în afara locuințelor, 8 locuri de muncă în aer liber, 23 gropi cu caracter cultural, 18 gropi menajere și două cuptoare pentru ceramica de tip Sântana de Mureș, dar eu evidente urme de tradiție geto-dacică. Inventarul arheologic este completat de unele pentru agricultură, obiecte de uz casnic, accesorii vestimentare și de podoabă, etc.

Necropola este birituală, cu un total de 547 de morminte, dintre care 295 sunt morminte de incinerare, iar 252 de înhumăție. Materialul arheologic, modul de realizare al grupilor, orientarea scheletelor, în genere elementele de rit și ritual „trădează” prezența unui cimitir din secolele IV-V d.Hr.

Atât așezarea, cât și necropola de la Bârlad-Valea Seacă se află situate pe valea pârâului cunoscut, în vechime, sub numele de Periana sau Valea Seacă, străjuită de Dealul Tușueta la est și Dealul Crângului la vest. Din punct de vedere stratigrafic, latura de nord a așezării din secolele IV-V d.Hr. suprapune o altă așezare, dar de la sfârșitul epocii bronzului (cultura Noua). De asemenea, același nivel din secolele IV-V d.Hr. este suprapus, pe jumătate din latura nordică, de un alt strat din secolele VIII-XII al populației vechi românești.

Descrierea așezării, din capitolul al II-lea, are următoarea configurație: arhitectura așezării; locuințe și alte construcții; locuințe de suprafață; bordeie (locuință și atelier); construcții și amenajări anexe (locuri de lucru în aer liber, gropi de provizii și de cult, etc.) și cuptoare.

Potrivit informațiilor monografiei, s-a sondat aproximativ 2 ha de pământ (17.300 m²), prin metoda secțiunilor paralele, pe direcția pantei. După ultima campanie (1986), s-a ajuns la concluzia că așezarea dispunea de 24 locuințe de suprafață; 21 de bordeie; 10 vetre de foc, în afara locuințelor; 10 șoproane; 7 ateliere de prelucrarea cornului de cerb, aflate în aer liber sau acoperite; 41 de gropi, dintre care 10 în interiorul spațiului locuit, iar celelalte 31 în afara lui; două cuptoare de ars oale, o platformă de pietre de râu și o amenajare (un posibil loc de joacă pentru copii, ce imita un atelier cu creuzete pentru topit și turnat bronz).

Interesant este modul de organizare al caselor din așezarea de la Bârlad-Valea Seacă, locuințele fiind dispuse pe 3-4 rânduri, de-a lungul văii. Ele erau intercalate cu bordeiele. Uneori, cele două tipuri de

adăposturi erau grupate împreună sau doar între ele (câte 2-3 locuințe). Distanța dintre ele era de 8-20 m. În apropierea locuințelor erau vetrele, gropile de provizii sau cele menajere, atelierelor de prelucrare a cornului și anexele gospodărești.

Având la bază inventarul arheologic, îndeosebi cel ceramic: bucați de tipsie; fragmente de străchini de culoare cenușie, cu buza dezvoltată, înclinată spre exterior și marginea rotunjită; străchini-castron de culoare gălbui, cu partea superioară cilindrică, cu umărul carenat și buza mult îngroșată; oale de culoare cenușie cu corpul bombat, decorată cu linii în zig-zag, dispuse circular pe umăr, autorul a putut stabili similitudini cu așezările de la Costișa-Botoșana, Iași-Nicolina Ia, Ib, Cavadinesti, Iași-Fabrica de Cătrămizi, Străuști-Măicănești, etc., iar în corelație cu acestea din urmă, a plasat cronologic așezarea de la Bârlad-Valea Seacă între secolele IV-V d.Hr.

Bordeiele, în număr de 21, au fost distribuite 18 în sectorul sudic și 3 în cel nordic. Printre obiectele descoperite în interiorul lor (fragmente de oale-borcan, cești dacice, fusaiole, bucăți de chirpic și de vatră), au atras atenția opaițele de iluminat în timpul lucrului, care permiteau prelungirea zilei de muncă.

În funcție de utilitatea lor, Vasile Palade a împărțit bordeiele în două categorii:

1. bordeie-atelier: pentru prelucrarea cornului de cerb (în număr de 17);

2. bordeie-locuință: doar 4 la număr.

Diferența între cele două grupe a fost dată de cantitatea de materie primă (corn de cerb) și de prezența gropilor „scaune de lucru”, descoperite în bordeiele/atelier. Aceste caracteristici lipsesc în bordeiele/locuință.

Un loc aparte îl are în acest capitol posibila masă de cult, realizată din lespezi de piatră și bolovani. Suprafața ei nu prezintă urme de ardere, însă locul unde a fost plasată are semne de ardere sumară (purificare), ceea ce i-a sugerat autorului ipoteza destinației magico-cultuale.

Locurile de lucru în aer liber, unde membrii așezării lucrau cornul de cerb, i-au permis autorului să concluzioneze, pe baza materialului descoperit, că avem de-a face cu un loc în care se desfășura întreg lanțul de operațiuni, de la faza inițială, până la finisarea produsului final; așadar, o posibilă organizare în rândul familiilor, a comunității, unde faza incipientă de prelucrare a materiei prime era încredințată începătorilor.

Necropola de la Bârlad-Valea Seacă este tratată pe larg în capitolul al III-lea, ce debutează cu câteva considerații stratigrafice. Se pare că inițial au existat 566 de morminte, însă 19 dintre ele au fost distruse de gropile săpate pentru celelalte înorminte. Cercetarea arheologică s-a desfășurat între anii 1971-1975, în paralel cu așezarea, iar din 1976-1980 numai în cimitir. Cele 547 de morminte păstrate erau birituale, în proporții aproximativ egale: 295 de morminte de incinerare și 252 de morminte de înhumare, datate pe baza ritului și a ritualului funerar în secolele IV-V d.Hr.

Ca metodă de lucru, autorul s-a axat inițial pe secțiuni, primele 3 fiind orientate pe direcția V-E, iar altele

transversale, spre N și spre S. Secțiunile au stabilit forma relativ ovală a necropolei, alungită pe direcția E-V. Din punct de vedere stratigrafic, cimitirul în cauză, de tip Sântana de Mureș a fost suprapus de un nivel din secolele X-XIII.

Și-n necropola de la Bârlad-Valea Seacă, ca de altfel și-n alte cazuri de acest fel, arheologul Vasile Palade a constatat existența unor grupe mai mari sau mai mici de morminte, probabil strâne pe criterii de înrudire. Mormintele de incinerare sunt suprapuse de cele de înhumare și invers, ceea ce indică practicarea concomitentă a celor două rituri de înmormântare.

Pe lângă considerațiile stratigrafice, structura necropolei, monșionarea mormintelor, acest capitol mai include și referiri la adresa riturilor și ritualurilor funerare. Potrivit teoriei autorului, cimitirul s-a extins spre V, întrucât numărul membrilor comunității a crescut și o parte a populației a adoptat înhumarea, în detrimentul incinerării, posibil după asimilarea sarmaților de către carpi (sfârșitul sec. III d.Hr.). Totuși ritul incinerării s-a menținut la scară largă și-n secolele IV-V d.Hr., practicat în urnă și fără urnă, direct pe sol. Similitudini în multe cimitire de tip Sântana de Mureș, de la Văleni (Neamț), Dolhești-Mari (Suceava), Ponești, Bogdănești-Pălcu (Vaslui), Târgșor (Prahova), Lețcani, Dumitrești-Gălății (Iași), Dămieniști (Bacău), etc. Forma gropii mormintelor de înoinerare era circulară și așaiă la mică adâncime de solul antic de călcare. Dintre cele 295 de morminte de incinerare, 129 au avut resturile cinerare depuse în urne (13 urne aparțineau copiilor), 116 erau depuse direct în groapă, pe pământ, alături de fragmente ceramică, iar 50 pe sol fără ceramică. Inventarul arheologic era bogat și variat: ceramică de diferite forme și culori, podobe (mărgele, medalioane, pandantive), accesorii vestimentare (fibule, cataramă), cuțite, ace, vârfuri de suliță, fusaiole de lut, pahare din sticlă, etc.

Dintre formele ceramice lucrate la mână și la roată amintim cămile de culoare cenușie; oalele; castronele, din pastă grosieră și zgrunțuroasă. Sunt semnalate ofrandele de carne de pui și de ovi-caprine (excepție M546, unde ca ofrandă s-au găsit oase de pește) și prezența unui interesant vas cu boabe de mei, deus în M127, posibil cu același scop. Dintre cele 295 de morminte de incinerare doar 95 au avut inventar funerar. Umele erau realizate, în general, din pastă grosieră, făcute la mână și din pastă zgrunțuroasă, fabricate la roată; există și câteva din pastă fină, sub formă de castroane, căni și străchini, modelate la roată.

Un fapt interesant de semnalat este acela că în necropola de la Bârlad-Valea Seacă se practica perforarea fundului urnelor, după ardere. În aria culturii Sântana de Mureș nu este cunoscut acest obicei. Totuși, procedul a mai fost întâlnit în necropola dacică, din secolele II-III d.Hr., de la Soporu de Câmpie și-n câteva morminte de incinerare de la Văleni (necropola dacilor liberi, din secolele II-III d.Hr.). Interpretarea oferită acestor orificii, de către specialiști, este aceea că reprezintă „ferestre ale sufletului”. Indiferent de explicația dată, un fapt este cert, că ele asigură continuitatea

practicilor funerare din secolele precedente, în necropola de la Bârlad-Valea Seacă.

Mormintele de înhumăție, mai puține comparativ cu cele de incinerăție, au avut 64 de schelete deranjate. Gropile erau de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite și fundul drept. De remarcat că, unele morminte aveau gropile de dimensiuni mari, îndeosebi ca lungime: M296-4 m. lungime; M507-3,60 m. lungime; M408 și M409-2,40 m. lungime. Astfel de dimensiuni nu sunt cunoscute pentru alte necropole contemporane, din aria culturală Sântana de Mureș.

În totalul mormintelor de înhumăție (252), 230 erau orientate pe axa N-S, având capul defunctului la N și picioarele la S. Autorul menționează și câteva devieri N-V și N-E. Totuși copiii au capul așezat la S. Plnsarea capului scheletului la N, V și E s-a mai întâlnit și-n secolele anterioare, în necropolele de la Poienești (Vaslui), Văleni, Gabăra-Moldoveni (Neamț), Săucești (Bacău), etc, așadar o altă trăsătură a continuității ritului de înmormântare.

În urma unei statistici a autorului, din cele 252 de morminte de înhumăție, 198 nu dispuneau de „amenajări interioare”, în vreme ce 54 aveau trepte, pe una sau pe ambele laturi, dar și treaptă cu nișă. Defuncții au fost depuși direct pe sol, fără sicrie. Urmele de țesătură de pe fibule și catarama indică că erau înveșmântați în momentul înhumării. Scheletele de copii nu s-au conservat îndeajuns, întrucât au fost depuse la o adâncime mică, față de cele ale adulților. Majoritatea morților s-au găsit întinși pe spate, cu fața în sus, craniul căzut spre stânga sau spre dreapta, datorită presiunii pământului. Măinile se odihneau pe bazin, altelei încrucișate pe piept sau întinse pe lângă corp.

În privința inventarului, din toate mormintele de înhumăție, 191 aveau inventar iar 61 nu conțineau nici un obiect. Materialul funerar era repartizat în raport cu zona corpului; spre exemplu: fibulele găsite pe umeri, mărețele în jurul gâtului, cataramele pe bazin, pieptenii, vasele ceramice, fusaiolele, pandantivele, cuțitele s-au descoperit în jurul scheletului, pe fundul gropii, sau pe membrele inferioare și superioare. În câteva cazuri cămile erau așezate cu gura spre schelet, o altă practică a dacilor liberi din Moldova și menținută și-n secolele următoare.

Capitolul al IV-lea oferă detalii despre ocupațiile membrilor comunității de la Bârlad-Valea Seacă. Pe parcursul acestei recenzii am amintit deja care era principala lor preocupare și anume prelucrarea cornului de cerb în ateliere speciale, amenajate în aer liber sau acoperite. Alături de această îndeletnicire, un loc important îl ocupa agricultura, necesară asigurării hranei zilnice. Se pare însă că, numărul limitat al meltelor agricole sau alte indicii nu au permis autorului formularea unor concluzii mai consistente. Dovezile practicării unei agriculturi productive sunt cele câteva unelte agricole descoperite: un hrăzdar de plug, o ramă de hârlet, un fragment dintr-o seceră (similitudini la Obreja-Alba, Poienești-Vaslui, Răcățiu-Bacău), dar și pietrele de rășniță, recipiențele pentru depozitarea cerealelor, lianul din pleavă și paie utilizat împreună cu

lutul la formarea chirpicului de locuințe, boabele de mei carbonizate din vasul mormântului de incinerăție 127 etc.

Oasele de animale domestice din locuințele de suprafață, din bordeie, gropi de provizii și cultuale, dar și din ofrandele funerare indică clar ponderea ridicată pe care o avea creșterea animalelor în rândul acestei comunități.

Vânătoarea era practică în mod redus, numărul mare de carne și fragmente de crani de cervide din locuințe, bordeie și ateliere, fiind urmarea lepădărilor anuale sau a morții animalului. Mai rar practicat pare că a fost pescuitul, ipoteză susținută de puținele argumente existente: ofranda cu oase de pește din mormântul de înhumăție 546 și undița de fier din locuința 14.

Lipsa atelierelor metalurgice nu l-a împiedicat pe Vasile Palade să susțină, prin prezența anumitor elemente (recipiente din lut cu aspect sticlos, care par a fi fost supuse la o supraîncălzire repetată, fragmente de lufe și zgură de fier și mai multe creozete în care se topeau metalele înainte de ardere), activitatea de prelucrare a bronzului și de extragere a fierului în așezarea de la Bârlad-Valea Seacă. Totuși, în sprijinul acestei ipoteze ne vin descoperirile de tipare, matrițe și obiecte specifice acestei activități industriale: ciocane, nicovale, clești, vetre de forjă, etc. Această situație pune la îndoială spusele autorului, conform cărora membrul comunității din zonă s-ar fi ocupat cu metalurgia, la scară largă, întrucât este imposibil ca pe o suprafață destul de mare să nu apară măcar unul din obiectele amintite mai sus. Probabil, se avea în vedere acoperirea strictului necesar, fapt explicat și prin rarele descoperiri de obiecte din fier, utile practicării agriculturii, iar bardele, securile, fierăstraiele, niturile, cuțitele, acele, folosite în procesul prelucrării cornului de cerb și al decorării pieptenilor puteau proveni din schimbarile comerciale. Așadar, aceste instrumente erau fie fabricate local, individual, într-un număr limitat, obținute prin troc, sau au fost comandate în atelierele metalurgice din apropiere, dar în nici un caz nu s-au realizat în ateliere specializate, ce ar fi trebuit să existe în paralel cu cele pentru prelucrarea cornului, dezvelite în așezarea de la Bârlad-Valea Seacă.

Ocupația de bază a comunității în cauză a fost prelucrarea cornului de cerb. Statistica de după 1986 (anul încheierii săpăturilor), indica un număr de 23 de ateliere, dintre care 18 situate în bordeie, iar restul de 5 în locuințele de suprafață; alte două ateliere se aflau în construcțiile anexe, iar 7 erau în aer liber. Atelierele au fost situate în două zone: la periferia sudică a așezării, unde potrivit autorului s-au organizat într-un „veritabil cartier neșteșugăresc” și în latura nordică, dar mult reduse numeric, probabil datorită construcției hiéro-centralei actuale.

Caracteristica esențială a bordeielor/atelier constă în prezența „scăunelor de lucru”, sub forma unor gropi (excepție doar bordeiu/atelier 17, care are o huterugă pe post de scaun) aflate în apropiere intrării pentru asigurarea unui iluminat corespunzător. Materia primă era procurată în proporție de 90% din strângerea coarnelor lepădate anual și doar 8-10% din vânat.

Principalul obiect realizat era pieptănul, format din 3 rânduri de plăci suprapuse, prinite cu nituri metalice. Alături de piepteni se mai realizau pandantive (cōnice, circulare și prismatice) și mănere pentru uneltele casnice (îndeosebi cuțite).

Celelalte îndeletniciri uicștate în așezarea de la Bârlad-Valea Seacă erau: olăritul, torsul și țesutul. Dovezile constă în prezența unui cuptor pentru ars oale, numeroase fragmente ceramice, fușaiole, greutăți de lut și urmele de țesătură de pe unele accesorii vestimentare (catarama, fibule).

Autorul monografiei a inclus în capitolul al V-lea manifestările magico-rituale și de cult surprinse în complexul de la Bârlad-Valea Seacă: gropi cu caracter cultural; ritualul în sine, cu orientările diferite ale scheletelor, sacrificii de animale și depuneri de ofrandă, simplă, dublă sau triplă; perforarea fundului vaselor-urnă, cu scopul permiterii eliberării sufletului.

Penultimul capitol al lucrării (VI) este cel mai mare, fiind ocupat cu inventarul așezării și al necropolei în cauză. Structura sa include mai multe subcapitole: ceramica (lucrată la mână și la roată), uneltele (agricule, meșteșugărești, uz casnic), armele, obiectele de toaletă (piepteni, ace pentru păr, pensete, oglinzi), obiectele de podoabă (inele, cercei, mărgelile, medalioane, pandantive), accesoriile vestimentare (catarama, fibule, aplici), obiectele de ault (greutăți; piese piramidale de lut, de forme circulare și ovale), vasele de sticlă (pahare, ulcioare, boluri), obiectele diverse (jetoane, spatulă fier) și monedele.

După obiectele din corn de cerb, ponderea imediat următoare, în cadrul inventarului, este deținută de ceramică, care cuprindea 3332 de vase (1133-lucrate la mână; 2199-lucrate la roată). Din cele 2199 de vase, lucrate la roată, un număr de 1587 au fost realizate din pastă fină cenușie, 589 din pastă zgrunțuroasă și 23 erau de factură romană, de import. Din întreg totalul de vase (3332), 1592 s-au găsit în așezare și 1740 în necropolă. Marea parte a ceramicii, din așezare, a fost fabricată la mână (693 de vase), urmată de cea la roată (602 de vase din pastă fină cenușie și 289 din pastă zgrunțuroasă) și doar 8 vase au fost de import (factură romană). În necropolă, din punct de vedere cantitativ și calitativ balanța este înclinată spre ceramica realizată la roată, din pastă fină cenușie (985 de vase), urmată de cea fabricată la mână (440 de vase), la care se adaugă cea din pastă zgrunțuroasă (300 de vase) și în final, un număr redus de 15 vase de import romane.

Ceramica făcută la mână este reprezentată de vasele tip-oală, cești, castroane, cupe, căni, capace, tipșii-furcii, etc. Pentru ceramica la roată există o varietate mai largă de forme: oale (oala-castron, oala cu o toartă, oala cu două torți), amfore, căni, cănițe, străchini, castroane, cazane de lut, boluri, cupe, pahare, ulcioare, capace, etc. În cadrul ceramicii de import se cunosc următoarele forme: căni, amfore, ulcioare cu una sau două torți.

Uneltele denotă activitățile comunității de tip agricol, meșteșugăresc, casnic: brăzdar de plug, hârlet, seceri,

burghiu, dalță, topor fier, nicovală, cuțite, ace de cusut, tuburi pentru ace, etc. Armele includ vârful de sulite și de săgeți; obiectele de toaletă cuprind acele pentru păr, pensetele, o oglindă și mai ales un număr mare de piepteni (104, dintre care 91 descoperiți în morminte). Autorul volumului a întocmit o clasificare a lor, având drept criteriu forma mânerului: piepteni cu mânerul semicircular; piepteni cu mânerul în formă de clopot; piepteni cu mânerul prevăzut cu o prelungire semicirculară la mijloc și piepteni cu mânerul trapezoidal.

Obiectele de podoabă includ: inele, verigi, brățări, cercei, medalioane, pandantive, în general din bronz și os. Mărgelile sunt din sticlă, chihlimbar, coral, cornalină, de forme și culori diferite (discoideale, bitronconice, tubulare; albe, albastre, verzi, negre). Accesoriile vestimentare conțin fibule, catarama și aplici.

Putem remarca splendidele recipiente din sticlă, în general rar întâlnite și fragile: ulciorul, bolul și cele 46 de pahare oferă o nuanță transparentă complexului arheologic de la Bârlad-Valea Seacă, marcând perioada utilizării lor pe parcursul secolului IV și-n primele decenii ale veacului următor. Cele 8 monede descoperite sunt argumentele de necomstat ale perioadei de locuire din zona amintită. Ele au fost emise între anii 140-361 d.Hr., de la Faustina (140-161 d.Hr.) la Constantius al II-lea (336-361 d.Hr.).

Ultimul capitol al monografiei are în vedere detalii legate de cronologia așezării și necropolei. Stabilirea cronologiei complexului cultural de la Bârlad-Valea Seacă a fost înlesnită de numărul mare și de diversitatea materialelor arheologice din inventarele celor 45 de locuințe, construcții gospodărești și din cele 547 de morminte. Vasile Palade a sugerat că pentru fixarea limitei inferioare și superioare a locuirii și pentru primele înmormântări s-a avut în vedere diferitele tipuri de fibule, de vase, lucrate la mână sau la roată și elementele lor ornamentale. În acest sens, pentru așezare s-a plecat de la fibulele cu portagrafa înaltă (B8, B18), cu piciorul întors pe dedesubt (B2), specifice celei de-a doua jumătăți a secolului al III-lea, alături de care apare ceramica lucrată la mână, cu brăul alveolar caracteristic perioadei geto-dacice târzii. În opinia autorului ele fac dovada că debutul locuirii de la Bârlad-Valea Seacă se plasează spre finalul secolului al III-lea/inceputul veacului al IV-lea d.Hr. Aceiași început a fost dat și necropolei, dovada constituind-o fibula din M342, care prin analogie cu o altă fibulă, descoperită la Făgăraș, indică datarea menționată. Pentru aceeași cronologie înclină și cele două pandantive din lame de bronz, cu mari asemănări printre piesele găsite la Soporul de Câmpie (Cluj), Văleni (Neamț) și Săucești (Bacău).

Atât în așezare, cât și-n necropolă s-au găsit desule elemente arheologice care confirmă, potrivit ideilor autorului, continuarea activității umane de la Bârlad-Valea Seacă de-a lungul secolelor IV-V d.Hr. De asemenea, unele locuințe sunt suprapuse (L12 peste B12; L17 peste B14), iar materialul arheologic este distanțat în timp, de-a lungul veacurilor IV-V d.Hr. Acest fapt în permis arheologului Vasile Palade să observe o evoluție

a comunității din zonă, de la sfârșitul secolului al III-lea până spre prima jumătate a secolului al V-lea d.Hr.

În cazul necropolei, autorul a tras concluzia că, inițial, a fost practicat doar ritul incinerării. Treptat balanța s-a echilibrat, cele două rituri fiind practicate în paralel; dovada fiind numeroasele suprapunerii de morminte de incinerare peste cele de înhumare.

Acest ultim capitol este însoțit de două traduceri, în limbile engleză și franceză. Postfața, lista prescurtărilor și ilustrația încheie lucrarea. Semnată de muzeograful-arheolog Eugenia Popușoi, postfața este o scurtă trevere în revistă a omului și arheologului Vasile Palade. De asemenea, este tradusă în limbile engleză și franceză. Totodată, colaboratoarea fostului director al Muzeului *Vasile Pârvan*, din Bârlad, amintește sursele ce nu stat la baza constituirii monografiei de față: jurnalele de șantier, referatele, rapoartele de săpătură, notele și studiile susținute la sesiuni sau publicate, articolele în pregătire, notele bibliografice și ilustrațiile. De remarcat faptul că nu s-a intervenit decât acolo unde era necesar, asupra formei lucrării nu și a informației, a teoriilor emise de arheologul Palade, întrucât dorința sa a fost să i se respecte textul original.

Volumul nu dispune de un capitol final, care să includă concluziile generale, motiv pentru care el a fost suplinit prin câteva paragrafe concluzive la sfârșitul fiecărui capitol al monografiei. Ilustrația este numeroasă și variată. Desenele au fost realizate de restauratorul Lidia Dragomir și sunt de o calitate ireproșabilă. Majoritatea lor au fost executate sub ochii arheologului Palade. Din totalul desinelor au fost alese 296 de figuri, care nu acoperă în întreg materialul arheologic însă, oferă o imagine clară, de ansamblu a complexului de la Bârlad-Valea Seacă. Restul materialului ilustrativ se pare că va constitui subiectul unor repertorii sau poate al celei de-a doua părți a monografiei, după afirmațiile Eugeniei

Popușoi. Acoperind mai bine de jumătate din spațiul lucrării, ilustrația include planurile săpăturilor, aspecte de pe șantier, din neoropolă, dar mai ales reflectă în anințuit oeremica, pieptenii și restul obiectelor inventariate.

La final putem menționa, așa cum de altfel era amintit și în prefața cărții, că există câteva capitole sau subcapitole tratate sumar, unde ar fi fost necesare completări, însă decesul autorului a împiedicat acest fapt. De asemenea, notele se referă frecvent la lucrări vechi, ceea ce denotă perioada în care au fost elaborate textele lui Vasile Palade. Uneori întâlnim și neconcordanțe sau posibile greșeli de tastare, necorectate la timp, de genul celei de la pagina 65: „Din cele 21 de bordeie cercetate: 19 sunt în sectorul sudic, iar 3 în cel nordic”, sau alteori informațiile din prefață diferă de cele din conținutul lucrării, printre altele cauza timpului scurt avut la dispoziție pentru recitirea și corectarea textului înainte de publicare; spre exemplu, în primul capitol (pagina 67), la clasificarea bordeielor apar 17 bordeie/atelier, în vreme ce în prefață (pagina 10) sunt amintite 18 bordeie/atelier. Evident, toate aceste scăpări nu modifică cu nimic valoarea incontestabilă a monografiei bărlădene.

Concluzionând, așezarea de la Bârlad-Valea Seacă este un *unicat* în Europa, prin multitudinea atelierelor de prelucrat cornul de cerb și implicit prin fabricarea pieptenilor de os. Monografia, realizată în condiții grafice adecvate, este o reușită a colectivului muzei bărlădene, coordonat în acest caz de arheologul Eugenia Popușoi și aduce un plus de informație complexului cultural Sântana de Mureș-Cerniașov, prin intermediul cunoștințelor despre comunitatea locală de la Bârlad-Valea Seacă. Volumul este un câștig pentru arheologia românească și un punct de plecare pentru viitoarele descoperiri din secolele III-V d.Hr.

GEORGE-DAN HÂNCEANU